Erfgoedbeleid 2026-2032

gemeente Bergen op Zoom

Bouwstenen
voor de toekomst

Gemeente Bergen op Zoom

CONCEPT

Foto titelblad: Zicht op de Peperbus vanuit de Kerkstraat. Bron: gemeente Bergen op Zoom.

CONCEPT

Inhoudsopgave

Inleiding 5
Waarom een nieuw erfgoedbeleid? 6
Definitie cultureel erfgoed 7
Cultureel erfgoed en beleid in Bergen op Zoom 7

Pijler 1: Erfgoed behouden en borgen 11
1.1 In kaart brengen van de cultuurhistorische waarden 11
1.2 Actualiseren van archeologiebeleid 12
1.3 Nieuwe monumenten aanwijzen 12
1.4 Zijn alle gemeentelijke monumenten nog wel monumentwaardig? 13
1.5 Voorbereiden op het omgevingsplan - 2032 13
1.6 Actualiseren subsidieregeling 13
1.7 Versterken adviesrol en digitale zichtbaarheid 14

Pijler 2: Toekomstbestendig erfgoed 16
2.1 Afwegingskader verduurzaming monumenten 16
2.2 Ondersteunen verduurzaming monumenten 16
2.3 Behoud en renovatie boven sloop 17
2.4 Cultuurhistorie en klimaatadaptatie 17

Pijler 3: Erfgoed als beleving 19
3.1 Optimaliseren kunst in de openbare ruimte 19
3.2 Monumentenschildjes 20
3.3 Historische winkelpuien 20
3.4 Historische beleefroutes 20
3.5 Zelf ons erfgoed beter gebruiken en ontsluiten 21
3.6 Meer zichtbaarheid voor maquettes 21
3.7 Linie van de Eendracht 21
3.8 Immersieve erfgoedbeleving 22

Pijler 4: Erfgoed als verbindende en verhalende kracht 24
4.1 Inventariseren immaterieel erfgoed 24
4.2 Opnieuw lanceren lokale erfgoedprijs 24
4.3 Fysieke toegankelijkheid erfgoed 24
4.4 Herinnerings- en herdenkingserfgoed 25
4.5 Vastenavend 25
4.6 De Bergse Weervisserij 25
4.7 Verhalen en sporen van migratie 25
4.8 Kermiserfgoed 26
4.9 Erfgoed verbinden aan de lokale economie 26
4.10 Erfgoededucatie op een erfgoedlocatie 26
4.11 Stimuleren van jeugdinitiatieven 26

CONCEPT

Erfgoedbeleid – Uitvoeringsprogramma 2026-2032 29

Bijlage I: Wettelijke kaders 33

(Bijlagen evt. nog verder aan te vullen)

CONCEPT

Inleiding

"Goed bouwen," schreef de Romeinse bouwmeester Vitruvius, "vereist drie kwaliteiten: *firmitas*, *utilitas* en *venustas* – stevigheid, bruikbaarheid en schoonheid." Deze klassieke drieslag is meer dan een technische handleiding uit de oudheid. Ze vormt nog altijd een inspirerend uitgangspunt voor hoe we naar onze leefomgeving kijken en in het bijzonder naar erfgoed.

Vandaag de dag geven we aan deze waarden een nieuwe invulling. *Utilitas* verwijst naar de **gebruikswaarde** van onze gebouwen en ruimten: ze moeten functioneel zijn en dienstbaar aan het dagelijks leven. *Venustas* herinnert ons aan de **belevingswaarde**, hoe een plek voelt, oogt en tot de verbeelding spreekt. En *firmitas* kan vertaald worden naar **toekomstwaarde**: duurzaam gebouwd en flexibel genoeg om generaties lang mee te kunnen.

Erfgoed raakt aan al deze waarden. Een monumentaal pand dat opnieuw in gebruik wordt genomen, een historisch straatbeeld dat sfeer en herkenning geeft, een archeologische vindplaats die inzicht biedt in ons verleden, dit zijn stuk voor stuk uitingen van ruimtelijke kwaliteit. Erfgoed geeft karakter aan onze leefomgeving én nodigt uit tot zorgvuldige omgang met ruimte en tijd.

Bovendien heeft erfgoed een unieke kracht: het verbindt mensen. Het vormt een gedeeld geheugen, een bron van verhalen en betekenissen die bewoners met elkaar én met hun omgeving verbinden. In een samenleving die voortdurend in beweging is, biedt erfgoed houvast, identiteit en inspiratie.

Met dit erfgoedbeleid kiest de gemeente Bergen op Zoom ervoor om het verleden niet te conserveren in stilstand, maar levend te houden als fundament voor de toekomst. Erfgoed als motor voor ruimtelijke kwaliteit, en als brug tussen generaties, wijken, dorpen en mensen.

Waarom een nieuw erfgoedbeleid?

Aanleiding

De gemeente Bergen op Zoom bezit een unieke rijkdom aan cultureel erfgoed, die de geschiedenis als eeuwenoude handelsstad en vestingstad weerspiegelt. Om deze rijkdom aan cultureel erfgoed in de gemeente Bergen op Zoom volledig tot zijn recht te laten komen, is het belangrijk om de wensen, ambities en doelen te verankeren in een richtinggevend beleidsdocument. In het verleden is dit al gebeurd met de *Nota Materieel Erfgoed* (2013) en aanvullend daarop de *Vestingvisie* (2019). Beide visiedocumenten zijn door de gemeenteraad met afzonderlijke uitvoeringsprogramma's vastgesteld, die in de jaren daarna gedeeltelijk zijn uitgevoerd, maar waarvan de uitvoeringstermijnen inmiddels verstreken zijn.

De samenleving is echter continue in beweging. Dit heeft ook zijn weerslag op het denken over en de rol van cultureel erfgoed in de samenleving. Maatschappelijke thema's als burgerparticipatie, inclusiviteit, duurzaamheid en immaterieel erfgoed zijn steeds belangrijker geworden. Daarnaast is op 1 januari 2024 de Omgevingswet van kracht geworden, die nieuwe verplichtingen schept op het gebied van de omgang met cultureel erfgoed, maar ook nieuwe instrumenten biedt om dit te borgen (bijlage I). Al deze ontwikkelingen vormen de aanleiding voor een integrale herziening van het erfgoedbeleid om richting te geven aan hoe we als gemeente in de toekomst om willen gaan met ons cultureel erfgoed.

Doel van het beleid

Er is behoefte aan een integraal en richtinggevend beleidsdocument waarin de doelen en ambities voor de omgang met cultureel erfgoed voor de komende jaren worden bepaald en die aansluiten bij de doelstellingen van andere beleidsterreinen. Met andere woorden: een belangrijk doel is om de positionering van cultureel erfgoed binnen de gemeentelijke organisatie en het gemeentelijk beleid weer een stevige basis te geven.

Een tweede doel van dit beleidsplan is om de juiste kaders te scheppen voor de toekomst, bijvoorbeeld door het opnemen van erfgoed en cultuurhistorische waarden in het omgevingsplan, het beschermen van 'jong' erfgoed en het verder versterken van de maatschappelijke betrokkenheid.

Daarnaast willen we de speerpunten uit de *Nota Materieel Erfgoed* die nog niet tot uitvoering zijn gekomen, maar nog steeds actueel zijn, opnieuw bekrachtigen in dit beleidsplan. De *Vestingvisie* zal als afzonderlijke visie van kracht blijven, maar daarin gaan we nieuwe prioriteiten aanbrengen. Het nieuwe erfgoedbeleid voorzien we van een uitvoeringsprogramma waarin we aangeven hoe we de doelen en ambities gaan bereiken.

Totstandkoming van het conceptbeleid

Bij de voorbereiding van dit beleidsplan is uitgebreid overleg gevoerd met interne en externe belanghebbenden. Het Cultuurhistorisch Overleg 2.0 (CHO 2.0), waarin 25 cultuurhistorische verenigingen verenigd zijn, hebben we op meerdere momenten betrokken bij de totstandkoming. Op 12 maart hebben we de opzet van het beleid gepresenteerd, die positief is ontvangen. Vervolgens hebben we met het CHO 2.0 op 9 april jl. een participatieavond georganiseerd, waarbij we met elkaar dieper op de thema's zijn ingegaan.

Daarnaast is een enquête uitgezet onder inwoners om te peilen hoe erfgoed in de samenleving gewaardeerd wordt en wat inwoners belangrijk vinden als het cultureel erfgoed aangaat. De enquête is verspreid via het burgerpanel en via de gemeentelijke *social media* kanalen. De uitkomsten van de participatie zijn als input meegenomen in het conceptbeleid.

Leeswijzer

n.t.b.

CONCEPT

Definitie cultureel erfgoed

Wat is cultureel erfgoed?

De definitie van het begrip 'cultureel erfgoed' is in de loop der tijd steeds breder geworden. Waar het eerst nog uitsluitend over materiële zaken ging, zoals archeologie en gebouwen, gaat het vandaag de dag ook over tradities, gebruiken en ambachten maar ook de verhalen en over eigenaarschap. In 2016 is het in de Erfgoedwet gedefinieerd als:

"*Uit het verleden geërfde materiële en immateriele bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden".*

We bewegen dus steeds meer van een sectorale erfgoedbenadering, naar een integrale erfgoedbenadering. Ook wordt "erfgoedbeleving" steeds belangrijker naast het behoud van cultureel erfgoed. Het begrip "cultureel erfgoed" is onder te verdelen in de volgende categorieën:

- Monumenten
- Archeologische monumenten
- Stads- en dorpsgezichten
- Cultuurlandschappen
- Roerend en immaterieel cultureel erfgoed

Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Cultureel erfgoed en beleid in Bergen op Zoom

In de Omgevingsvisie heeft de gemeente samen met de gemeenschap, aan de hand van verschillende gebiedsprofielen, die ambities voor de fysieke leefomgeving voor de lange termijn vastgelegd waarbij de behoeften, kansen en ontwikkelrichtingen op hoofdlijnen zijn uitgezet. Andere meer concrete ambities en doelen zijn er bijvoorbeeld ook op het gebied van woningbouwontwikkeling (7000 nieuwe woningen in 2040), duurzaamheid (klimaatadaptatie, energietransitie) en op het gebied van cultuur, economie, vrije tijd en recreatie (Bergen op Zoom BeLeefstad). Erfgoed kan en moet een bijdrage leveren aan deze opgaven en uitdagingen. Gelukkig gebeurt dit al bij verschillende projecten, zoals de verschillende woningbouwopgaven door erfgoed op te nemen in de verschillende Programma's van Eisen. Toch kan het fundament van cultureel erfgoed als integraal onderdeel bij de verschillende opgaven nog steviger worden gelegd.

De wettelijke basis

De basis van de gemeentelijke taken bestaat voor een belangrijk deel uit de uitvoering van wettelijke taken, gericht op het behoud van en een zorgvuldige omgang met erfgoed. Het betreft dan vooral onroerend erfgoed, zoals gebouwde monumenten en archeologie. Het gaat om werkzaamheden die betrekking hebben op de advisering in het kader van omgevingsvergunningen, handhavingszaken en ruimtelijke ontwikkelingen, het aanwijzen van nieuwe monumenten, het begeleiden van archeologisch onderzoek en het beheer van het gemeentelijk archeologisch depot.

Ambities en thema's tot 2035

In 2021 is door de gemeenteraad de Toekomstvisie 2035 vastgesteld. Het betreft een overkoepelende visie, waarbij is ingezet op duurzame ontwikkeling op verschillende thema's met de overkoepelende ambitie:

Bergen op Zoom als verbindende en duurzame BeLeefstad aan de Schelde.

CONCEPT

Hierna wordt een beknopt overzicht gegeven van de belangrijkste overkoepelende beleidsstukken en cultureel erfgoed daarin is opgenomen.

- **Bestuursakkoord 2022-2026**

In het *Bestuursakkoord 2022-2026 'Samen Bergen verzetten'* wordt onder meer ingezet op het op de kaart zetten van Bergen op Zoom als BeLeefstad. Niet alleen door de aanpak van de historische binnenstad, maar ook door het beter benutten van bijzondere erfgoedlocaties, zoals het Ravelijn, de Waterschans en Fort de Roovere. Door evenementen mogelijk te maken op deze iconische locaties willen we meer bezoekers aantrekken van binnen en buiten. De bestuurlijke ambities en doelstellingen worden verder geconcretiseerd in vier pijlervisies, waarvan de *Omgevingsvisie* en de *Pijlervisie Economie* samen het kader voor het fysieke domein vormen met betrekking tot de ruimtelijk-economische ontwikkelingen binnen de gemeente. De hiervoor genoemde doelstellingen zijn verder uitgewerkt in de Pijlervisie Economie.

- **Omgevingsvisie Bergen op Zoom 2035**

In de *Omgevingsvisie* zijn de hoofdlijnen uitgezet op weg naar een betekenisvol en aantrekkelijk Bergen op Zoom. Dit is gedaan aan de hand van de 'Canvas Betekenisvolle Plek', vier gebiedsprofielen en drie sleutelgebieden. Het canvas beschrijft de plek die we willen zijn en geeft de waarden weer die we op een betekenisvolle plek graag terugzien in Bergen op Zoom. Met de gebiedsprofielen onderscheiden we vier gebieden met elk eigen karakteristieken en kwaliteiten, namelijk: stedelijk netwerk, waterrijk leven, landelijk leven en natuurlijk beleven. Met de sleutelgebieden richten we de energie op gebieden waar de meeste mogelijkheden liggen om te ontwikkelen. De drie sleutelgebieden zijn: Bergse Entree, Waterfront en Bos in Beweging. Met de historische binnenstad en dorpskernen, vestingrelicten en fortificaties en het historisch gelaagd landschap zijn cultureel erfgoed en cultuurhistorie in brede zin hier onlosmakelijk onderdeel van.

- **Pijlervisie Economie**

De *Pijlervisie Economie* is een richtinggevend document en heeft in de eerste plaats ook een paraplufunctie. Op onderdelen is de Pijlervisie dan ook al nader uitgewerkt, met de visie Toekomstbeeld Binnenstad en een visie voor het buitengebied. In de pijlervisie wordt het historisch erfgoed in de gemeente nadrukkelijk benoemd als onderdeel van het economisch DNA van de gemeente voor het gewenste woon- en leefklimaat en het streven van een *'Place to buy'* te worden naar een ***'Place to be'***.

Het erfgoed in onze gemeente is hét *unique selling point* van Bergen op Zoom als BeLeefstad. De positionering van Bergen op Zoom als BeLeefstad is een logische keuze, omdat in de gemeente sprake is van historisch beleven, natuurlijk beleven, waterrijk beleven en cultureel beleven. Een unieke uitgangspositie die veel kansen biedt. Door leegstand in de binnenstad aan te pakken, nieuwe passende economische dragers te creëren voor iconische erfgoedlocaties en het culturele en recreatieve aanbod te versterken zal de aantrekkelijkheid van de gemeente worden vergroot.

De basis op orde

We willen een nieuwe solide basis creëren om erfgoed stevig te positioneren ten aanzien van de toekomstige opgaven. Er zullen namelijk opgaven op ons afkomen die schuren met het belang van erfgoed. De vraag naar ruimte voor nieuwe woningen en bedrijven wordt bijvoorbeeld groter, maar het ruimteaanbod binnen de gemeentegrenzen is beperkt. Dan is het van belang de erfgoedwaarden vanaf het begin in de planvorming te betrekken en te sturen op creatieve en erfgoedinclusieve oplossingen. Daarnaast is het ook belangrijk vanuit het erfgoedveld de eigen doelen en ambities bij te stellen en de speerpunten te bepalen voor de komende jaren.

Daar waar de huidige *Visie Materieel Erfgoed* en de *Vestingvisie* sterk zijn afgekaderd tot respectievelijk monumentenzorg, archeologie, cultuurhistorie en het vestingverleden, willen we met deze nieuwe visie cultureel erfgoed in de brede zin van het woord opnemen: van gebouwd

erfgoed en archeologie tot landschappelijk erfgoed en immaterieel erfgoed. Daarnaast moet ook vanuit erfgoed worden ingespeeld op actuele ontwikkelingen, zoals verduurzaming, klimaatadaptatie en burgerparticipatie en inclusiviteit. In de volgende hoofdstukken zal dit verder worden uitgewerkt aan de hand van de volgende pijlers:

- **Pijler 1: Erfgoed behouden en borgen**
- **Pijler 2: Toekomstbestendig erfgoed**
- **Pijler 3: Erfgoed als beleving**
- **Pijler 4: De verbindende en verhalende kracht van Erfgoed**

Iedere pijler diepen we verder uit en aan elke pijler koppelen we een uitvoeringsagenda voor de komende 6 jaar. In 2032 actualiseren we de uitvoeringsagenda in de vorm van een Programma Erfgoed onder het nieuwe Omgevingsplan.

CONCEPT

Foto: De Peperbus in het avondrood.
Bron: Gemeente Bergen op Zoom

Pijler 1:
Erfgoed behouden en borgen

Erfgoed en cultuurhistorische waarden vormen een onlosmakelijk verbonden en belangrijk onderdeel van onze leefomgeving. De variatie en rijkdom aan cultureel erfgoed in de gemeente Bergen op Zoom draagt in hoge mate bij aan een prettig en aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat. Er wordt bovendien steeds meer waarde gehecht aan de samenhang tussen gebouwd erfgoed, archeologische waarden en (historisch) stedenbouwkundige en landschappelijke structuren. Dit belang komt ook steeds meer tot uitdrukking in het gemeentelijk beleid, zoals de Pijlervisie Economie en de visies op de binnenstad en het buitengebied.

Maar de ruimtevraag neemt toe: ontwikkelingen in woningbouw, energietransitie en economie leggen allemaal een claim op de beschikbare ruimte. De ambities zijn groot en die vragen een zorgvuldige omgang met onze leefomgeving. Daarom is het van belang dat iedereen zich bewust is en wordt van de belangrijke bijdrage die erfgoed en cultuurhistorische waarden leveren aan de omgevingskwaliteit. Die zorgen ervoor dat men zich thuis voelt en verbindt inwoners en bezoekers aan hun omgeving. De aanwezige cultuurhistorische waarden verdienen nadrukkelijk een plek tussen al deze ontwikkelingen. We gaan erfgoed en cultuurhistorie daarom een stevig fundament geven in het toekomstig omgevingsplan.

De gemeentelijke gereedschapskist

Een solide en goed georganiseerd gemeentelijk instrumentarium is essentieel voor de bescherming en het behoud van ons cultureel erfgoed. Dit hoofdstuk richt zich op het versterken van deze basis, met als doel een goed voorbereid, overzichtelijk en daadkrachtig erfgoedbeleid. Het uitgangspunt hierbij is de voorbereiding op de komst van het Omgevingsplan (uiterlijk 2032), waarin cultuurhistorisch waardevolle elementen in de gemeente worden geanalyseerd, gedefinieerd en beschermd. We concentreren ons op drie belangrijke aandachtsgebieden: het in kaart brengen van cultuurhistorische waarden[1], het opstellen van archeologisch beleid en het aanwijzen van nieuwe gemeentelijke monumenten, met de komende jaren bijzondere aandacht voor de volgende thema's: de Wederopbouwperiode (1940-1965) en de Post-65 periode (1965-1990), archeologische monumenten en 'vergeten monumenten' uit de periode tot 1940.

Het naoorlogse (vm.) politiebureau aan de Wassenaarstraat omstreeks 1950. Foto: onbekend. Bron: West-Brabants Archief.

1.1 In kaart brengen van de cultuurhistorische waarden

Een fundament van het erfgoedbeleid is het identificeren en vastleggen van cultuurhistorisch waardevolle gebouwen, (groen)structuren en andere objecten in de gemeente Bergen op Zoom. Dit proces is essentieel om een goed overzicht te krijgen van ons erfgoed en de cultuurhistorie en om de cultuurhistorische waarden te borgen in de fysieke leefomgeving.

We laten daarom een cultuurhistorische waardenkaart opstellen die als basis dient voor de toekomstig te ontwikkelen beleidsmaatregels. Deze waarden en regels kunnen we opnemen in het nieuwe Omgevingsplan. Dit proces zal onder andere inhouden dat we de cultuurhistorische waarden in de gemeente per wijk of gebied in kaart brengen en daarbij zowel de bekende, als de minder zichtbare erfgoedelementen meenemen. Hierbij wordt nauw samengewerkt met deskundigen, erfgoedorganisaties, bewoners en andere belanghebbenden om een representatief en breed gedragen overzicht van het erfgoed te

[1] *Cultuurhistorische waarden kunnen bestaan uit: historische geografische structuren, historische landschapsstructuren en elementen, architectuurhistorische en bouwhistorische waarden, historische stedenbouw.*

realiseren. De kaart en gegevens zullen we digitaal en openbaar ontsluiten, zodat initiatiefnemers en belangstellenden daar gebruik van kunnen maken.

1.2 Actualiseren van archeologiebeleid

De gemeente Bergen op Zoom beschikt over een rijke bodemschat die niet over het hoofd mag worden gezien bij de stadsontwikkeling. Het huidige archeologiebeleid dateert alweer uit 2008. De wettelijke grondslag voor het borgen van archeologische waarden via de ruimtelijke ordening is sindsdien veranderd en opgegaan in de Omgevingswet. Bovendien zijn op basis van de bestaande beleidskaart in het huidige omgevingsplan slechts twee categorieën opgenomen: “geen archeologische waarde” of “archeologische waarde”. In het laatste geval wordt daarbij de strengste verstoringsgrens gehanteerd.

We gaan daarom aan de slag met een actualisatie van het archeologisch beleidskader. Dit beleid zal zich richten op het systematisch in kaart brengen van archeologische waarden in de gemeente, zowel op het gebied van opgravingen als het behouden van belangrijke archeologische vindplaatsen. Het archeologisch beleidskader zal ook vertaald worden naar regels in het nieuwe omgevingsplan. Daarbij kunnen we een duidelijker onderscheid maken tussen een lage, middelhoge en hoge archeologische verwachtingswaarde en daaraan passende regels verbinden. Naast de vertaling van de beleidsregels naar het omgevingsplan, zal de archeologische beleidskaart digitaal en publiek worden ontsloten. Op deze manier kunnen we scherper sturen op het noodzakelijke archeologisch onderzoek en weten initiatiefnemers beter waar zij aan toe zijn.

Een lokale onderzoeksagenda

Het archeologisch beleid moet als doel hebben om toekomstige ontwikkelingen te begeleiden zodat belangrijke archeologische vondsten behouden blijven en zorgvuldig worden behandeld. Bij het opstellen van dit beleid wordt gekeken naar de relatie tussen archeologie en de huidige ruimtelijke ontwikkelingen, en hoe deze op een verantwoorde manier met elkaar gecombineerd kunnen worden. We willen zorgen voor een goede afstemming van archeologisch onderzoek met de planning van projecten en een proactieve benadering waarbij preventief archeologisch onderzoek wordt geïntegreerd in de planningsfase van nieuwe ontwikkelingen. Als onderdeel van het nieuwe beleid zal ook een lokale onderzoeksagenda worden opgesteld, zodat toekomstig archeologisch onderzoek zich kan richten op specifieke speerpunten die van gemeentelijk belang zijn. Archeologie is namelijk overal en het is onmogelijk om alles te onderzoeken. Een focus is noodzakelijk, niet alleen vanuit wetenschappelijk, maar ook vanuit maatschappelijk en financieel oogpunt. Wanneer een vindplaats mogelijk belangrijke vragen kan beantwoorden, kan dat leiden tot een hogere waardering en een hogere prioriteit voor archeologisch onderzoek.

1.3 Nieuwe monumenten aanwijzen

Onze gemeente telt ruim 300 rijksmonumenten, meer dan 400 gemeentelijke monumenten en twee beschermde stadsgezichten. Dat geeft wel aan hoe bijzonder onze gemeente is. Toch is hiermee nog lang niet al het waardevolle erfgoed in onze gemeente beschermd. We willen daarom nog nieuwe gemeentelijke monumenten aanwijzen, maar we zijn ons er daarbij van bewust dat we hierin zorgvuldige keuzes moeten maken. Wat opvalt is dat het huidige monumentenbestand vrijwel volledig bestaat uit erfgoed uit de periode tot 1940. Dat betekent echter niet dat er uit de periode daarna geen waardevol erfgoed is in onze gemeente.

Sinds 1940 zijn er namelijk grote veranderingen geweest in de opbouw van de stad, met name door de Wederopbouwperiode (1945-1965) en de Post-65 periode. Veel gebouwen uit deze periodes hebben waardevolle en soms unieke architectonische kenmerken en vormen omwille van de geschiedenis een belangrijk deel van het verhaal van onze gemeente. In dit kader wordt actief gezocht naar gebouwen en structuren uit deze periodes die nog niet als monument zijn aangemerkt, maar die van groot cultuurhistorisch belang kunnen zijn.

Het aanwijzen van nieuwe gemeentelijke monumenten uit de Wederopbouwperiode en de Post-65 periode zal bijdragen aan de verdere verrijking van het monumentenbestand en ervoor zorgen

dat ook deze recente periodes in onze stad zichtbaar blijven en gekoesterd worden.

Daarnaast zijn er ook een aantal locaties in de gemeente die uit oogpunt van archeologie zeer belangrijk zijn om te behouden. Om het behoud van het bodemarchief op deze locaties te garanderen, willen we ze beschermen als gemeentelijk archeologisch monument. Hiermee geven we ook deels uitvoering aan de eerder vastgestelde Vestingvisie, waar deze ambitie in het uitvoeringsprogramma is opgenomen. Tot slot willen we kijken of er uit de periode tot 1940 nog objecten zijn die een gemeentelijke monumentstatus verdienen en, om welke reden dan ook, nog niet eerder zijn aangewezen: de zogenaamde 'vergeten monumenten'.

De komende tijd willen we ons op deze drie categorieën concentreren voor het aanwijzen van nieuwe gemeentelijke monumenten. Wanneer de behoefte of noodzaak ontstaat om meer aanwijsrondes te starten of individueel een monument aan te wijzen, biedt onze erfgoedverordening daarvoor de ruimte. Potentiële monumenten worden gewaardeerd aan de hand van de vastgestelde Erfgoedscan en aan de hand daarvan wordt een definitieve selectie gemaakt.

1.4 Zijn alle gemeentelijke monumenten nog wel monumentwaardig?

Behalve het beschermen van nieuwe monumenten, kunnen we ons ook afvragen of we alle bestaande monumenten nog wel het beschermen waard vinden. Verreweg de meeste gemeentelijke monumenten zijn al aangewezen in de jaren '90 van de vorige eeuw. Sindsdien is de wijze veranderd waarop we gebouwd erfgoed waarderen en zijn we kritischer gaan kijken. Voor sommige gemeentelijke monumenten biedt de ligging binnen het beschermde stadsgezicht misschien wel voldoende bescherming of kunnen we via het omgevingsplan een lichtere vorm van monumentenbescherming invoeren. Om het aantal gemeentelijke monumenten niet alleen maar toe te laten nemen, willen we de al bestaande gemeentelijke monumenten opnieuw beoordelen aan de hand van de vastgestelde 'Erfgoedscan'.

1.5 Voorbereiden op het Omgevingsplan – 2032

De overgang naar een nieuw Omgevingsplan vormt een belangrijke mijlpaal in de wijze waarop de gemeente haar erfgoed kan beheert. In het kader van de wet- en regelgeving vanuit het Omgevingsplan zal er aandacht worden besteed aan het integraal aanpakken van cultureel erfgoed. Dit betekent dat alle cultuurhistorisch waardevolle elementen van de gemeente op een systematische manier worden opgenomen in het plan en er duidelijke richtlijnen komen voor de bescherming, het beheer en de ontwikkeling van deze elementen. De al beschermde rijks- en gemeentelijke monumenten moeten volgens de Omgevingswet worden opgenomen in het omgevingsplan, maar het biedt ook de mogelijkheid archeologische vindplaatsen, cultuurhistorisch waardevolle objecten (geen monumenten) en structuren op te nemen en daar beleidsregels aan te koppelen. Te denken valt aan waardevolle stedenbouwkundige en landschappelijke structuren, maar ook aan fysieke locaties of routes die aan ons immaterieel erfgoed zijn verbonden.

De voorbereiding op het Omgevingsplan houdt in dat er nu al gewerkt wordt aan het verzamelen van gegevens, het uitvoeren van onderzoeken en het opstellen van beleidsdocumenten die als basis kunnen dienen voor het uiteindelijke Omgevingsplan. De gemeente zal hierbij samenwerken met erfgoedorganisaties en andere belanghebbenden om ervoor te zorgen dat het erfgoedbeleid goed is ingebed in het bredere ruimtelijke beleid van de gemeente en dat de cultuurhistorische waarden van Bergen op Zoom op een degelijke manier worden geborgd.

1.6 Actualiseren subsidieregeling

De gemeente Bergen op Zoom vindt het belangrijk dat de monumenten goed onderhouden worden. Ze zijn namelijk erg belangrijk voor de historische uitstraling van onze gemeente. Onderhoud van een monument is vaak duurder dan voor een niet-monumentaal pand. Aan onderhoud en restauratie van monumenten worden meer eisen gesteld en daarvoor is vaker een omgevingsvergunning nodig.

CONCEPT

Eigenaren van gemeentelijke monumenten kunnen voor onderhoud of restauratie van hun monument gebruik maken van onze subsidieregeling. Hiermee ondersteunen we onze monumenteigenaren in het onderhoud van hun pand en stimuleren we eigenaren op deze manier het onderhoudsniveau van de monumenten op peil te houden en bij te dragen aan de aantrekkelijkheid van onze gemeente.

De huidige regeling dateert uit 2016 en is daarmee bijna 10 jaar oud. We willen daarom de regeling opnieuw tegen het licht houden en bekijken of de regeling nog tegemoetkomt aan de hedendaagse eisen en wensen voor het onderhoud aan onze gemeentelijke monumenten. We willen ook onderzoeken of en op welke manier de subsidieregeling kan bijdragen aan de verduurzaming van gemeentelijke monumenten, door bijvoorbeeld maatwerkoplossingen voor verduurzaming subsidiabel te maken.

1.7 Versterken adviesrol en digitale zichtbaarheid

We vinden het belangrijk dat eigenaren van monumenten aan de voorkant goed geïnformeerd kunnen worden door de gemeente. We merken in de praktijk dat veel eigenaren direct een omgevingsvergunning aanvragen en dat dit regelmatig tot gevolg heeft dat procedures langer duren en een bouwplan vaker terugkomt bij de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (CRK). De CRK geeft uiteindelijk een formeel advies aan het college van Burgemeester en Wethouders over de aanvraag omgevingsvergunning. Toch kan er aan de voorkant van het proces al veel winst behaald worden door de adviesrol van de erfgoedadviseurs te versterken. De erfgoedadviseurs van de gemeenten kunnen eigenaren al op de goede weg helpen als het gaat om beleid, regels en (on)mogelijkheden, maar bijvoorbeeld ook wijzen op subsidiemogelijkheden. Denk ook aan het beter inrichten van de communicatieve pagina en het toevoegen van FAQ's.

Om ons cultureel erfgoed en onze adviesrol als gemeente goed op de kaart te zetten, is het belangrijk om informatie over erfgoed makkelijk vindbaar te maken voor bewoners, bezoekers en monumenteigenaren. Steeds meer mensen zoeken online naar de informatie die zij nodig hebben. Voor onze gemeente is de informatie over rijks- en gemeentelijke monumenten deels beschikbaar op de gemeentewebsite en deels op de website www.monumentenboz.nl. De gemeentelijke website biedt vooral informatie over de wet- en regelgeving, subsidie en het proces rondom omgevingsvergunningen. De website www.monumentenboz.nl biedt vooral (historische) informatie over de rijks- en gemeentelijke monumenten. Deze website wordt in de praktijk vooral gebruikt als monumentenregister.

Om informatie over ons cultureel erfgoed makkelijker vindbaar te maken, willen we één centrale landingspagina of digitaal loket opzetten, dat als startpunt kan worden gebruikt om naar alle beschikbare informatie te navigeren. We willen hier tenminste, maar niet uitsluitend, de volgende zaken onderbrengen: het erfgoedregister; achtergrondinformatie over archeologie, rijks- en gemeentelijke monumenten, verwijzingen naar beleid, wet- en regelgeving inclusief een rubriek 'veelgestelde vragen' (FAQ), informatie over subsidies, andere financieringsmogelijkheden, en verduurzaming, verwijzingen naar toeristische informatie en nieuwsberichten over gemeentelijk cultureel erfgoed. Ook kunnen we de eerder genoemde cultuurhistorische- en archeologische kaarten hier ontsluiten.

We kiezen ervoor om de bestaande pagina 'erfgoed en monumenten' op de gemeentewebsite verder uit te bouwen. Dat betekent dat we de website www.monumentenboz.nl t.z.t. zullen stopzetten. De informatie die daar nu op wordt ontsloten zullen we overzetten naar de nieuwe pagina.

CONCEPT

Foto: Het oude raadhuis en de Ned. Herv. Kerk in Halsteren.
Bron: Gemeente Bergen op Zoom

Pijler 2:
Toekomstbestendig Erfgoed

We zullen aanpassingen aan de hedendaagse eisen en wensen van de gebruikers en de leefomgeving moeten toestaan om ons erfgoed te behouden voor toekomstige generaties. Voor monumenten is er vooral grote winst te boeken op de energiezuinigheid. Hoewel monumenten vanwege hun ouderdom in zichzelf al duurzaam zijn (vanuit circulariteit), zijn ze dat qua energieverbruik vaak nog niet. Het energiezuinig maken van monumentale panden draagt bij aan het terugdringen van de CO2 uitstoot en houdt de energiekosten voor de gebruikers in de toekomst beheersbaar. Monumenten vormen in Nederland maar 2% van het totaal aantal gebouwen, maar zijn ontzettend belangrijk voor het karakter van onze leefomgeving. Daarom willen we ze behouden en toekomstbestendig maken. Voor alle monumenten, rijks- provinciale en gemeentelijke monumenten is landelijk het streven afgesproken om de CO2 uitstoot in 2030 met 40% te verminderen en met 60% in 2040. Dit is onderdeel van de Routekaart Duurzaam Erfgoed.[2] Een monument verduurzamen vraagt wel maatwerk. We willen voorkomen dat de maatregelen leiden tot onnodig verlies van monumentale waarden.

2.1 Afwegingskader verduurzaming monumenten

Het aantal aanvragen voor omgevingsvergunningen voor energiebesparende maatregelen voor rijks- en gemeentelijke monumenten is in onze gemeente de afgelopen jaren sterk gestegen. Ook steeds meer woningeigenaren in de historische binnenstad van Bergen op Zoom willen duurzame energie opwekken met zonnepanelen. Daarmee zijn de mogelijkheden voor woningeigenaren duidelijk en zijn die in balans met de monumentale waarden.

Voor de energiebesparende maatregelen hebben we nog geen regels of richtlijnen opgesteld. Iedere aanvraag wordt daardoor afzonderlijk beoordeeld door de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit. Het kan voorkomen dat eenzelfde oplossing bij het ene monument wel mogelijk is, maar bij het andere niet. Eigenaren van monumentale panden weten daardoor vooraf niet goed waar zij aan toe zijn. Om hierin tegemoet te komen gaan we een afwegingskader opstellen voor het verduurzamen van monumenten. Dit kader kan gebruikt worden door zowel de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit, als door eigenaren van rijks- en gemeentelijke monumenten. Als basis voor het afwegingskader gebruiken we de publicatie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 'Verduurzaming monumenten. Afwegingskader voor vergunningverlening' (2023).

2.2 Ondersteunen verduurzaming monumenten

In samenhang met het actualiseren van de subsidieregeling instandhouding gebouwd erfgoed (zie 1.6) en het afwegingskader (zie 2.1) willen we onderzoeken of en op welke manier we energiebesparende maatregelen voor gemeentelijke monumenten hierin mee kunnen nemen. Er zijn verschillende opties mogelijk. Verduurzaming kan bijvoorbeeld als extra subsidiabele categorie binnen de bestaande regeling worden opgenomen. Maar er zijn ook voorbeelden waar het uitvoeren van energiebesparende maatregelen een voorwaarde is voor het verkrijgen van instandhoudingssubsidie. Het bestaande subsidieplafond en de werkelijke behoeften van de eigenaren van gemeentelijke monumenten vormen daarbij het uitgangspunt. We zullen ook, zoals onder 1.7 al beschreven, ook de informatievoorziening over het verduurzamen van monumenten toegankelijker maken voor eigenaren.

2.3 Behoud en renovatie boven sloop

Net als iedere andere sector staat ook de bouw- en vastgoedsector voor een grote klimaatopgave. Bij nieuwbouw wordt veel CO2 uitgestoten (circa 14 megaton per jaar), zoals bij de productie van bouwmaterialen en transport. Ook deze uitstoot moet drastisch naar beneden. Dat vereist een nieuwe manier van denken. Want waarom zouden we nog gebouwen slopen die bouwkundig nog lang niet versleten zijn en die met goed onderhoud voor onbepaalde tijd meekunnen? En

[2] *Duurzaamheid van historische gebouwen | Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en www.duurzaamerfgoed.nl*

waarom kiezen voor sloop, als dat haaks staat op de klimaatdoelstellingen? Bij niet beschermde historische woningen wordt nog vaak gekozen voor sloop en nieuwbouw, terwijl de woningen vanuit cultuurhistorische waarde wel het behouden waard kunnen zijn. Tegelijkertijd kunnen we niet elke historische woning een beschermde status geven.

Vaak zijn financiële redenen doorslaggevend voor de keuze tot sloop of wordt verondersteld dat de oudere woningen niet kunnen worden aangepast naar de eisen van vandaag. Maar er zijn meerdere redenen om te pleiten voor meer behoud, renovatie en transformatie van de bestaande bouwvoorraad. Het draagt bij aan het behoud van karakteristieke bebouwing in onze gemeente en het draagt bij aan het behalen van de klimaatdoelen en het realiseren van een circulaire economie. Uit onderzoek blijkt bovendien dat behoud-renovatie ook nog 10-30% voordeliger is ten opzichte van sloop-nieuwbouw op hetzelfde kwaliteitsniveau.[3]

Om deze omslag te bereiken moeten we de kennis bundelen. Vanuit erfgoed kunnen we de waarde laten zien van wat al bestaat. Deze kennis moeten we bundelen met de kennis vanuit duurzaamheid en vanuit het ontwerpveld om de waardering van en de omgang met de bestaande bouwvoorraad naar een hoger niveau te tillen.

2.4 Cultuurhistorie en klimaatadaptatie

De gevolgen van het veranderende klimaat zullen in de toekomst alleen maar duidelijker worden. We ervaren hiervan al de eerste effecten, zoals piekbuien en meer en langere perioden van droogte. Deze effecten hebben ook gevolgen voor hoe we onze leefomgeving moeten inrichten. Ter voorkoming van hittestress moeten we de openbare ruimte groener inrichten. Neerslag moeten we opvangen en zo goed mogelijk bufferen, zodat in de perioden van droogte geen tekorten ontstaan. Het risico van hittestress is het grootst in de historische binnenstad van Bergen op Zoom.

Stadscentra zijn van oudsher vooral stenige omgevingen en hebben historisch gezien weinig groene plekken. De eerste stadsparken ontstonden vaak pas vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw, toen veel steden hun vestingwerken mochten ontmantelen. Voorbeelden hiervan in onze gemeente zijn het Anton van Duinkerkenpark, Kijk in de Pot en het tracé Rijtuigweg-Bolwerk. Een andere groene ader in de stad is De Zoom. In de binnenstad zijn nauwelijks openbare groene plekken aanwezig. Het groen in de binnenstad bevindt zich vooral in de private stadstuinen. Uitzonderingen zijn het Thaliaplein en het recent groen ingerichte Gouvernementsplein. Het verder vergroenen van de binnenstad is dus wenselijk om de stad leefbaar te houden. Vanuit de visie Toekomstbeeld Binnenstad zetten we hierin al de eerste stappen. Met respect voor de historische uitstraling van de stad en haar monumenten maken we de binnenstad groener en houden we haar leefbaar.

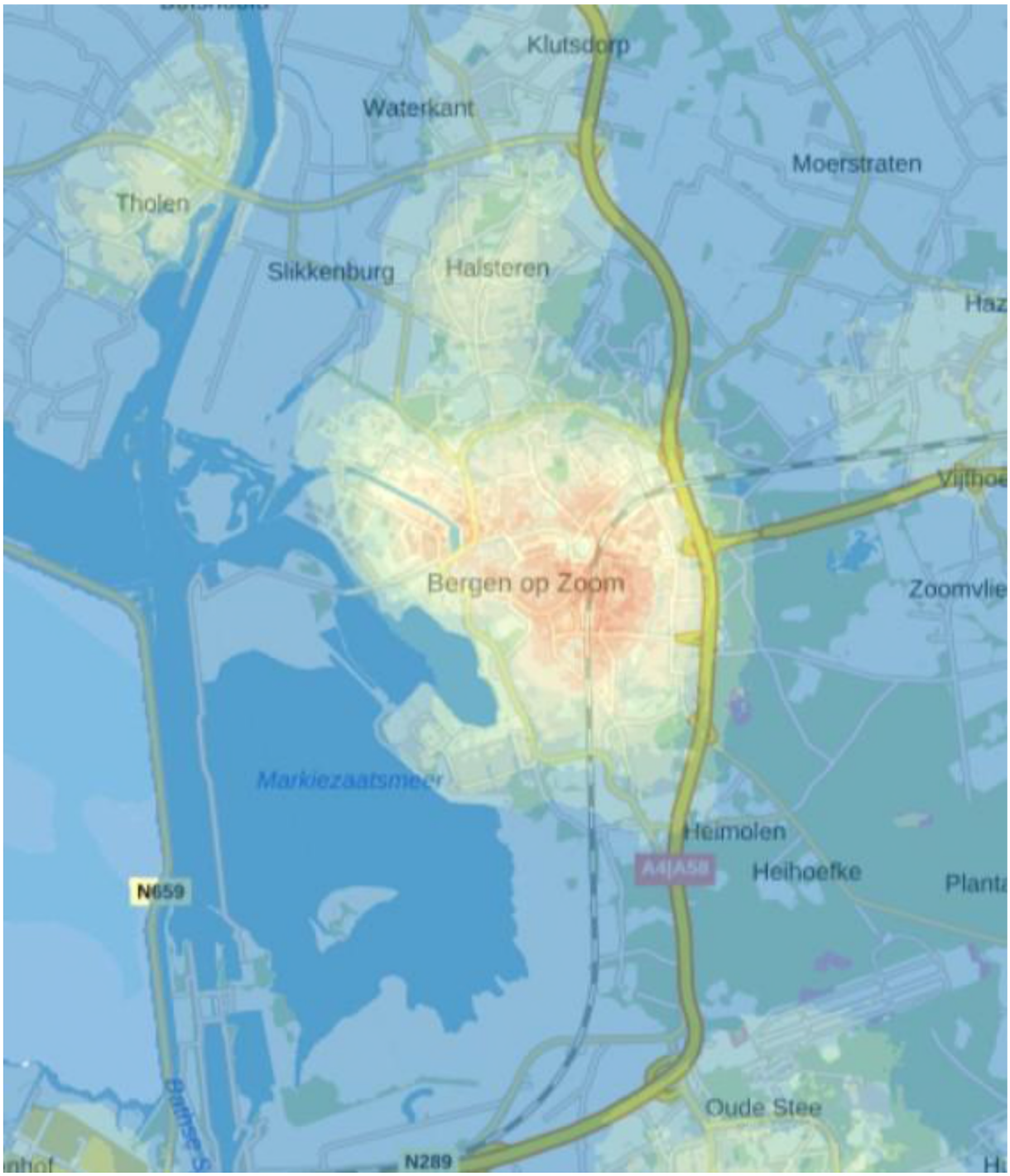
Als het gaat om het opvangen van piekbuien zijn de mogelijkheden in de binnenstad beperkter. Op platte daken kunnen mogelijk groene daken worden gerealiseerd, maar die ruimte zal beperkt zijn en zal ook moeten concurreren met de behoefte aan energieopwekking. Daarvoor zijn de platte daken in de binnenstad namelijk ook heel geschikt. Meer mogelijkheden liggen er buiten de stad. Daarbij kan het verleden een belangrijke inspirerende rol spelen.

Vanaf de middeleeuwen zijn er al gebieden ingepolderd geweest in Nederland en is er veel land op het water ‘veroverd’. Maar voor hele grote delen van het land geldt, dat tot in de twintigste eeuw het grondgebruik werd bepaald aan de hand van de eigenschappen van een gebied. Was een gebied te nat, dan kon er bijvoorbeeld geen landbouw plaatsvinden. Ook voor militaire doelen werden de natuurlijke eigenschappen van de omgeving benut. Denk daarbij aan de inundatiegebieden rondom de vesting en de forten De Roovere, Moermont en Pinssen om de vijand op afstand te houden. Ook historische ontwikkelingen zoals de turfwinning en later de vorming van landgoederen hebben een belangrijke invloed gehad op het huidige cultuurlandschap.

[3] *Bestaande bouw - behoud of sloop als duurzame keuze | Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*

CONCEPT

Vooral vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw zien we dat gebieden op grote schaal worden ingericht ten behoeve van landbouw. Door terug te kijken, kunnen we juist locaties vinden waar we het historische (cultuur)landschap kunnen inzetten, en zo nodig/mogelijk herstellen, om aan de opgaven van vandaag en morgen bij te dragen. Denk aan de voormalige inundatiegebieden als klimaatadaptieve gebieden met ruimte voor waterberging of denk aan voormalige (historische) waterstromen zoals beken in verband met het opvangen van piekbuien. We willen vanuit erfgoed daarin een activerende en adviserende rol pakken door een kansenkaart te maken, waarop de meest kansrijke gebieden voor klimaatadaptieve maatregelen worden geïnventariseerd. Deze kaartlaag kan tegelijk met de cultuurhistorische waardenkaart worden opgesteld en zal intern en extern worden ontsloten, zodat de informatie voor iedereen te gebruiken is.

Kaart met weergegeven het stedelijke hitte eiland effect. Bron: www.klimaateffectatlas.nl.

Pijler 3:
Erfgoed als beleving

Bergen op Zoom als BeLeefstad is één van de zeven ambities die we hebben vastgesteld in de Toekomstvisie 2035. De rijke geschiedenis, zichtbaar in de vele oude gebouwen in de historische binnenstad, in combinatie met de bijzondere natuur wordt daarbij als een belangrijke kwaliteit benoemd. Dit wordt bekrachtigd in de onder andere de Pijlervisie Economie en de visie Toekomstbeeld Binnenstad.

We streven naar een levendige en aantrekkelijke binnenstad, waarbij de rijke historie en het cultureel erfgoed centraal staan. We willen de historische identiteit versterken en de beleefbaarheid vergroten op plekken waar die in het verleden is aangetast. Dit geldt bijvoorbeeld voor de aanloopstraten naar het kernwinkelgebied en de stadsentrees (bijv. omgeving Gevangenpoort) en overgangsgebieden. Hier hebben zich in de tweede helft van de vorige eeuw stedelijke ontwikkelingen voorgedaan die we nu misschien niet meer wenselijk vinden. Zo blijft in een aantal winkelstraten de kwaliteit en uitstraling achter op bijvoorbeeld het Vierkantje. We zien het liefst dat alle winkelstraten een hoogwaardige uitstraling krijgen door het inzetten en beleefbaar maken van de historische gelaagdheid, door bescherming van historische winkelpuien en door die waar mogelijk zelfs terug te brengen. De historische identiteit is daarbij het fundament voor nieuwe ontwikkelingen.

Dat fundament is natuurlijk breder dan alleen de historische bebouwing. Verleden en erfgoed kunnen op vele manieren worden beleefd. Door het erfgoed op een toegankelijke en interactieve manier te presenteren, willen we inwoners en bezoekers betrekken bij de unieke geschiedenis van onze stad. Dit gebeurt via evenementen, tentoonstellingen en rondleidingen die de verhalen achter onze monumenten en historische locaties tot leven brengen.

In het nieuwe Evenementenbeleid is onlangs besloten om 14 locaties in te richten tot evenementenlocatie. Hiertoe behoren ook een aantal belangrijke erfgoedlocaties, zoals: de Grote Markt, park Kijk in de Pot, de Waterschans, het Ravelijn, het Markiezenhof, Landgoed de Beek en Fort de Roovere. Voor Fort de Roovere hebben we dit jaar al een pilotproject ondersteund voor een zomerprogrammering. Het succes van deze pilot toont aan dat deze locaties van bijzondere economische en recreatieve meerwaarde zijn voor onze gemeente.

Bovendien komt het beleefbaar maken van erfgoedlocaties terug in het bestuursakkoord en de Pijlervisie Economie. Het eerste lopende initiatief is het mogelijk maken van een kleinschalige horecagelegenheid in het Anton van Duinkerkenpark. Daarnaast kijken we ook al naar de mogelijkheden om een kleine horecavoorziening op Fort de Roovere te behouden.

Zonder aansprekende beleving van erfgoed vermindert ook het draagvlak voor het behoud van monumenten en de voordelen die dat met zich meebrengt op het gebied van vrijetijdseconomie en toerisme. Een goed platform voor dergelijke initiatieven vormt het vernieuwde cultuurhistorische overlegplatform (CHO 2.0). Daarnaast willen we de toepassing van innovatieve technologieën, zoals *augmented reality*, aanjagen om de beleving van het erfgoed te versterken en een zo breed mogelijk publiek aan te spreken. Samen met lokale partners en culturele instellingen werken we aan een binnenstad waar erfgoed niet alleen wordt bewaard, maar ook actief wordt beleefd en gewaardeerd.

3.1 Optimaliseren kunst in de openbare ruimte

De gemeente Bergen op Zoom heeft meer dan 250 kunstwerken in de openbare ruimte die van grote toegevoegde waarde zijn voor de omgeving. De kunstwerken moeten goed onderhouden zijn, passen bij de huidige locatie en binnen een goed onderhouden ensemble staan. Kunstwerken dragen bij aan de toeristische beleving, aan een betere leefbaarheid, een betere waardering van de leefomgeving en zij vergroten het positieve imago van de stad.

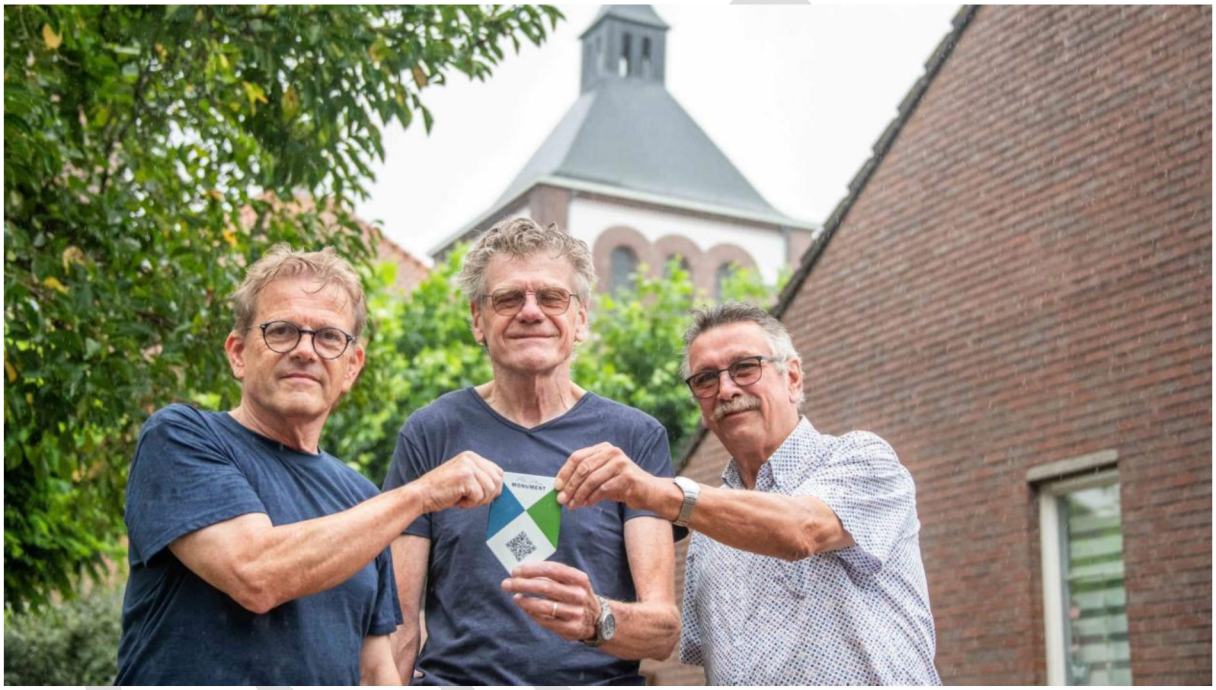
Beter onderhouden kunstwerken zorgen voor lagere incidentele kosten en verhogen de drempel tot overlast of vandalisme. Ten aanzien van huidige kunstwerken, is het noodzakelijk dat er kunstpaspoorten per object worden opgesteld, jaarlijkse inspecties plaatsvinden, de hele collectie opnieuw wordt doorgelicht en er een strategische kijk komt op de culturele geografie van de kunstwerken: op welke plekken zijn de kunst-

CONCEPT

werken (standbeelden, muurschilderingen, land-art) het meest waardevol? Voor het realiseren van nieuwe kunstwerken dienen er goede kaders te komen met contractuele afspraken over auteurs-rechten, onderhoud, eigendom en gebruik.

3.2 Monumentenschildjes

De zichtbaarheid van onze gemeentelijke en rijks-monumenten neemt toe door het plaatsen van monumentenschildjes. Ze geven niet alleen de beschermde status aan, maar verbeteren ook het gemeenschappelijke toezicht op een monument. Samen met de geschiedkundige kringen, de stadsgidsen en de ondernemersvereniging ma-ken we een plan voor de plaatsing, vormgeving, fi-nanciering, distributie en de communicatie. Door het toevoegen van QR-codes in samenspraak met de betrokken partijen kunnen we ook extra kansen creëren voor het ontsluiten van de verha-len achter de monumenten. We sluiten aan op het initiatief in Halsteren en Lepelstraat.

Lancering van de monumentenschildjes in Halsteren en Lepelstraat. Foto: Dennis van Loenhout. Bron: De Halsterse Krant, 2024 © Minerve Pers .

3.3 Historische winkelpuien

Voor de historische winkelpuien in de binnenstad van Bergen op Zoom wil de gemeente het behoud en herstel van historische winkelpuien stimule-ren om zo dit type erfgoed beter zichtbaar en be-leefbaar te maken. Omdat de focus is verschoven van gemakswinkelen naar 'funshopping' en de nadelige uitstraling van structurele leegstand moet worden tegengegaan, is het zaak om win-kelpuien zodanig te reconstrueren of ontwerpen, dat het verhaal van het verleden goed zichtbaar, beleefd en verteld wordt. Ingrepen mogen daarbij niet ten koste gaan van de leefbaarheid in de straat. De Vereniging Binnenstad heeft een winkelpuieninventarisatie opgesteld voor het ge-hele historische centrum. Samen met team Bin-nenstad onderzoeken we de mogelijkheden om aan het behoud van historische winkelpuien bij te kunnen dragen.

3.4 Historische beleefroutes

Voor het verbeteren van de erfgoedbeleving van de bewoners, recreanten en toeristen is het zaak om strategisch beleid te voeren op (thematische) routes die bijdragen aan het erfgoedtoerisme. Een belangrijke onderlegger hiervoor is de histo-rische bewegwijzering (informatieplaten, stads-plattegronden, vlaggen, banieren en wegwijs-

borden). Met bijvoorbeeld *murals* of informatieplaten kunnen we de hiaten in de binnenstad opvullen, waardoor stadsgidsen met meer maatwerk aan *storytelling* kunnen doen. Bondige en toegankelijke informatie via QR-codes en interactieve plattegronden juichen we toe. We willen ons inzetten voor meer bekendheid van het aanbod en actiever gebruik van het aanbod. Dergelijke initiatieven pakt de gemeente met regie op, om te komen tot een uniforme huisstijl en uitstraling.

3.5 Zelf ons erfgoed beter gebruiken en ontsluiten

We hebben als gemeente een aantal onmisbare monumenten in ons bezit. Voor de buitenlocaties (Fort de Roovere, de Waterschans, het Ravelijn en het Anton van Duinkerkenpark) is in het bestuursakkoord opgenomen om deze locaties beschikbaar te stellen voor meer evenementen. Deze krijgen een plek in het nieuwe VTE beleid.

Maar er zijn meer belangrijke monumenten in ons bezit waar me meer en beter gebruik van kunnen maken. Denk daarbij aan bijvoorbeeld de synagoge of de Gertrudiskerk. Monumenten die niet alleen of niet zozeer een praktische functie hebben, maar vooral een belangrijke rol spelen in de *erfgoedbeleving*. In het bijzonder geldt voor deze locaties dat elk ander gebruik passend moet zijn binnen de historische en sociaalmaatschappelijke context van het gebouw.

Voor dit soort bijzondere monumentale objecten of complexen is het daarom belangrijk dat we zelf het eigenaarschap houden over het gebouw en daarmee over het gebruik en onderhoud. Zo verzekeren we de erfgoedwaarde en belevingswaarde van deze gebouwen en borgen we daarnaast de specialistische kennis die we in huis hebben voor de omgang met deze belangrijke monumenten.

Hierin ligt ook een kans voor ons archeologisch depot. We beschikken als een van weinige gemeenten over een eigen archeologisch depot. De beschikking over een eigen depot is op zichzelf al een grote meerwaarde voor het behoud van en onderzoek naar onze archeologische bodemvondsten. Daarnaast wordt het depot veelvuldig bezocht door schoolklassen en tijdens de Open Monumentendagen.

Voor de gemiddelde bezoeker van Bergen op Zoom is het archeologisch depot (gehuisvest in het vm. politiebureau aan de Wassenaarstraat) echter niet goed vindbaar en weinig aantrekkelijk om te bezoeken. Onze omvangrijke archeologische collectie is op dit moment bovendien nergens anders te bewonderen dan in het depot. Hier liggen voor ons mogelijke koppelkansen als het gaat om de beleving van erfgoed. We willen dan ook de mogelijkheden onderzoeken om de archeologische collectie op meerdere plaatsen te ontsluiten, bijvoorbeeld door tijdelijke of thematische (deel)tentoonstellingen op andere erfgoedlocaties.

3.6 Meer zichtbaarheid voor maquettes

De Stichting Stadsgidsen Bergen op Zoom heeft het initiatief genomen om te kijken hoe we de vele historische maquettes beter een plek kunnen geven en onderdeel kunnen maken van de erfgoedbeleving in Bergen op Zoom. Een deel van de maquette collecties ligt opgeslagen in het depot en is daardoor verborgen voor het grote publiek.

Door deze onzichtbare maquettes samen op één locatie tentoon te stellen, ontstaat een nieuwe plek die kan worden ingezet voor toeristische, ceremoniële en participatieve doeleinden. Het kan dan zowel als een begin- en eindpunt dienen voor de stadsgidsen, waarbij de bezoekers de stad in vogelvlucht kunnen aanschouwen. De kans op een tweede (uitgebreider) bezoek neemt dan toe. We gaan daarom in samenwerking met de stadsgidsen en de modelbouwvereniging onderzoeken of en waar zo'n plek kan worden ingericht, al dan niet voor een tijdelijke tentoonstelling. Wij nemen hierin vooral een faciliterende en aanjagende rol op ons.

3.7 Linie van de Eendracht

Vanuit de Stelling van West-Brabant (onderdeel van de Zuiderwaterlinie) is de wens om te komen tot een betere beleefbaarheid van het militaire erfgoed in – met name – de buitengebieden. Dit project is een samenwerking met de gemeente Steenbergen, gemeente Tholen en de Zuiderwaterlinie. Het project is onderdeel van het overkoepelde EU Interreg project Beleefbare Schelde.

CONCEPT

Specifiek voor Bergen op Zoom zijn er twee locaties in beeld waar het verleden beter tot zijn recht komt: de Auvergnedijk (vogelobservatiepunt) en Fort Zeeland. Deze beleefpunten zijn onderdeel van een nieuw te realiseren recreatieve route in de regio van Tholen, Steenbergen en Bergen op Zoom. Door ons (regionale) buitengebied interessanter te maken voor toeristen neemt de verblijfsduur toe en neemt de toeristische overdruk op de Zeeuwse kuststreek mogelijk af. Hierdoor kunnen de overnachtingen in onze gemeente toenemen.

De Verborgen Vesting. Bron: VVV Brabantse Wal.

3.8 Immersieve erfgoedbeleving

Niet al ons erfgoed is nog zichtbaar. Het is verdwenen door sloop, oorlog of het zit als archeologisch erfgoed onder de grond. Door toegenomen technologische mogelijkheden ontstaan extra kansen voor een interactieve erfgoedbeleving. De *Verborgen Vesting* is hier een prachtig voorbeeld van in onze gemeente. Een meer interactieve beleving is met name interessant voor locaties die vanwege ruimtelijke ontwikkelingen niet meer te herstellen of zichtbaar te maken zijn. Men kan daarbij denken aan toepassingen zoals: *augmented reality*, VR-brillen, *soundscapes* of ontsluiting via applicaties op de telefoon. Wij zien digitale oplossingen daarbij als een aanvulling op het bestaande toeristisch-recreatieve aanbod.

We gaan onderzoeken hoe we de toepassing van nieuwe technologieën kunnen aanjagen. De toepassing van deze technieken is echter kostbaar. We kijken daarom ook naar voorbeelden in andere gemeenten om te leren wat wel werkt en wat niet. Tevens moet er een gezonde balans blijven bestaan tussen traditionelere vormen van erfgoedbeleving en vernieuwende vormen. Als gemeente stimuleren we nieuwe initiatieven en spelen hierin naast een aanjagende ook met name een verbindende rol.

CONCEPT

Foto: Het kunstwerk 'Observatorium' van Marius Boender.
Bron: Stichting Kidor (www.kidor.nl).

Pijler 4:
Erfgoed als verbindende en verhalende kracht

Erfgoed dient per definitie het algemeen belang van de samenleving, maar niet alle doelgroepen zijn daar altijd goed bij betrokken. Dit komt omdat erfgoedbeleid oorspronkelijk van hoger hand is bepaald en doorwerking had door voornamelijk strikte wet- en regelgeving. Door het nieuwe geratificeerde Verdrag van Faro wordt de focus van erfgoed meer gelegd op de mens in relatie tot cultureel erfgoed. Erfgoed komt op deze manier meer in de maatschappij te staan, waarbij aandacht is voor erfgoedgemeenschappen, vrijwilligers en betrokken burgers. Door *bottom up* initiatieven te stimuleren en een koppeling te maken met maatschappelijke kwesties, zoals sociale cohesie, gezondheid en leefbaarheid ontstaan nieuwe kansen. Er komt meer aandacht voor participatie in de volle breedte, er ontstaat een open houding voor andere erfgoedopvattingen en erfgoed staat nadrukkelijker ten dienste van de hele samenleving.

4.1 Inventariseren immaterieel erfgoed

De regio van Bergen op Zoom kent tal van unieke tradities en gebruiken, zoals de Berregse Vastenavend met al zijn tradities en gebruiken. Andere voorbeelden zijn de Maria Ommegang, de Jeugdmonumentendag, het ambacht van molenaar en de beiaardierscultuur. Veel tradities en gebruiken komen voort uit actieve erfgoedgemeenschappen, waarvan velen nog niet geborgd, erkend of geregistreerd zijn. Door het inventariseren van dit immaterieel erfgoed ontstaan cultuurhistorische koppelkansen voor de vrijetijdsector.

De inventarisatie biedt daarbij een praktisch hulpmiddel om de kansen in beeld te brengen voor recreatieve mogelijkheden, evenementen, typische *couleur locale* of een betere verbinding met cultuurlandschappen. Ook is het van belang om eventuele tegenstrijdige waarden die diverse gemeenschappen hechten aan hetzelfde erfgoed inzichtelijk te krijgen zodat er tijdig bemiddeling kan plaatsvinden. We kunnen de inventarisatie opnemen in het erfgoedregister. Dit heeft met name een attentiewaarde en geen wettelijke bescherming tot gevolg. Wel kunnen we in het nieuwe Omgevingsplan het immaterieel erfgoed koppelen aan specifieke locaties of routes die daaraan verbonden zijn.

4.2 Opnieuw lanceren lokale erfgoedprijs

De gemeente Bergen op Zoom heeft een sterk verenigingsleven en een groot vrijwilligersbereik. Helaas nemen door de dubbele vergrijzing het aantal vrijwilligers af. Ook leeft er bij de vrijwilligers soms het idee dat hun werk niet erkend wordt. Om de waardering voor vrijwilligers te bevorderen worden mensen via de Erfgoedprijs (en op de desbetreffende dag) expliciet in het zonnetje gezet. Het bedrag dat men via de Erfgoedprijs wint, gaat dan naar een lokale, maatschappelijk doeleind naar keuze. Uiteraard wordt bij de beoordeling goed gekeken naar een verspreide verdeling over de jaren heen. Er worden beoordelingscriteria opgesteld in samenspraak met de cultuurhistorische organisaties en een winnaar mag in de drie opvolgende jaren niet opnieuw in aanmerking komen.

4.3 Fysieke toegankelijkheid erfgoed

Voortkomend uit het Verdrag van Faro is er nu extra aandacht voor de fysieke toegankelijkheid van erfgoed. Het is van groot belang om maatregelen te nemen om de toegang tot het erfgoed te verbeteren, met name voor jongeren, mensen met een beperking of mensen in een kwetsbare positie. Hierdoor neemt in de toekomst ook voor deze groepen de waardering en het draagvlak voor erfgoed toe. Bovendien levert dit een goede bijdrage aan de kwaliteit van het leven. Te denken valt aan EHBO-voorzieningen, rolstoeldrempels, videobeelden onderaan torens, brailleschriften, multizintuigelijke erfgoedbelevingen en meer aandacht voor kleurenblinden.

Voor onze eigen monumentale gebouwen staan wij daarvoor zelf aan de lat. Andere eigenaren willen we vooral stimuleren om hierop actie te ondernemen (indien nodig) en ze in verbinding te brengen met de juiste partijen.

CONCEPT

4.4 Herinnerings- en herdenkingserfgoed

Zonder het doorgeven van de verhalen blijven de monumenten in onze gemeenten stenen zonder betekenis. Ook ten aanzien van aangrijpende oorlogsverhalen – gegeven de hedendaagse geo-politiek – is het van bijzonder belang om te blijven herinneren. Voor dit erfgoedonderdeel kan men denken aan initiatieven zoals de *Stolpersteine*, bezoekerscentra of erfgoedpodcasts over voorbije oorlogen, conflicten of natuurrampen zoals de Watersnoodramp in 1953. Culturele uitingen met een beladen thema verdienen daarnaast genuanceerde informatieplaten om het object in zijn tijd te plaatsen. We zoeken in afstemming met afdeling VTE naar mogelijkheden om het herinnerings- en herdenkingserfgoed een zo effectief mogelijk plek te geven binnen het toeristisch aanbod.

4.5 Vastenavend

Vastenavend in Bergen op Zoom is veel meer dan een jaarlijks volksfeest: het is een levend voorbeeld van immaterieel erfgoed dat diep verankerd is in de identiteit van de stad en haar inwoners. Ieder jaar geeft de stad zich over aan de 'leut'. De traditie gaat in schreven bronnen terug tot tenminste 1413, maar is waarschijnlijk nog ouder. Sindsdien wordt deze traditie van generatie op generatie doorgegeven via rituelen, symboliek, muziek en verhalen en heeft de traditie dankzij de brede maatschappelijke betrokkenheid de tand des tijds weten te doorstaan.

Tijdens de feestperiode verandert Bergen op Zoom in het 'Krabbegat'. Centraal staat de gedeelde beleving van 'leut' en saamhorigheid, waarbij creativiteit en verbondenheid de toon zetten. Kenmerkend is de eigen, lokale invulling van het feest. Burgers dragen originele, vaak zelfgemaakte uitdossingen, waaronder de rode zakdoek en vitrage, die symbolisch verwijzen naar de lokale historie. Muziek wordt geschreven in het Berregs dialect en de muziek wordt vrijwel uitsluitend verzorgd door dweilbands. De Berregse Vastenavend kent tal van lokale gebruiken en tradities waardoor het zich onderscheidt van andere carnavalsvieringen in het land.

De organisatie van de Vastenavend kent een zeer breed maatschappelijk draagvlak en ligt grotendeels in handen van vrijwilligers en culturele verenigingen. Dankzij hen wordt hun kennis en kunde van generatie op generatie overgedragen en worden onze lokale Vastenavend tradities voortgezet. Vastenavend draagt zo bij aan sociale cohesie, culturele continuïteit en burgerschapsvorming en is een vanzelfsprekend onderdeel van ons immaterieel erfgoed.

4.6 De Bergse Weervisserij

De weervisserij is een bijzonder historische ambacht – uniek in Europa. En Bergen op Zoom is de enige plek waar dit ambacht nog wordt uitgeoefend. In 2018 is de weervisserij als ambacht opgenomen in het landelijke register van immaterieel erfgoed.

Het vangen van de vis gaat middels een traditionele en duurzame methode door middel van zogenaamde "visweren". Daarbij worden houten staken in een V-vorm in het water gezet als een soort fuik. Het kappen van het weerhout gebeurt enkel in door Brabants Landschap aangewezen gebieden, voornamelijk bij bomen die preventief moeten worden geruimd. Hiermee is dit ambacht zowel historisch als duurzaam te noemen. Door het verder ontwikkelen van de (cultuurhistorische) mogelijkheden bij de weervissers, blijft dit unieke erfgoed behouden voor de toekomst, ondanks de nadelige ansjovisvangst. Er vindt hierbij een transitie plaats van de traditionele beroepsvisserij, onderdeel van het Bergse DNA, naar het in stand houden van een traditie door vrijwilligers. Wij ondersteunen de Stichting Behoud Weervisserij bij deze transitie.

4.7 Verhalen en sporen van migratie

Bergen op Zoom kent een veelzijdige geschiedenis van migratie. Na de onafhankelijkheid van Indonesië vestigden zich hier Indische Nederlanders en Molukkers, die noodgedwongen hun geboortegrond verlieten. Zij brachten hun taal, gebruiken, muziek en eetcultuur mee, die nog altijd voelbaar zijn in de stad. In de decennia daarna kwamen gastarbeiders uit onder andere Italië, Spanje, Turkije en Marokko om te werken in de industrie en bouw.

Later volgden vluchtelingen uit onder meer voormalig Joegoslavië, Irak, Syrië en recent Oekraïne.

CONCEPT

Deze migratiegolven lieten niet alleen sociale en economische sporen na, maar ook immaterieel erfgoed: verhalen van vertrek en aankomst, van verlies én nieuwe worteling. In verschillende wijken in onze gemeenten zijn deze invloeden bijvoorbeeld zichtbaar in de aanwezigheid van gebedshuizen, winkels en gemeenschapsinitiatieven. Het erfgoed van migratie is levend en voortdurend in ontwikkeling. Door deze verhalen en sporen te erkennen, verrijken we het historisch verhaal van Bergen op Zoom met perspectieven die generaties overstijgen.

Voor dit type erfgoed is het van belang om de komende jaren met name in te zetten op positieve belevingen en op het actief betrekken van deze gemeenschappen. We willen als gemeente nadrukkelijk de doelgroepen zelf stimuleren nieuwe initiatieven en projecten te starten om die waar mogelijk te faciliteren of ondersteunen.

4.8 Kermiserfgoed

In 2024 heeft UNESCO het kermiserfgoed van Frankrijk en België toegevoegd aan de Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed. Er gaan stemmen op om ook het Nederlandse deel daarin te borgen. Lokaal ligt er in ieder geval de wens om het kermiserfgoed van Bergen op Zoom te borgen, beschermen en uit te dragen (bijv. het Kermismuseum). Het gaat dan om een bewustwordingscampagne voor de kermiscultuur, het opnemen van de kermisgeschiedenis in educatie en het promoten van de familiegeschiedenis bij kermissen zelf. Daarnaast worden historische elementen uit vroegere kermissen – waar mogelijk - weer extra gepromoot, zoals muziek, kijkwerk en theater. In nauwe samenwerking met het Markiezenhof gaan we onderzoeken hoe we hier invulling aan kunnen geven.

4.9 Erfgoed verbinden aan de lokale economie

Het is van belang om erfgoed te verbinden aan actuele economische ontwikkelingen. Erfgoed is geen statisch bezit, maar draagt ook sociale, toeristische en economische meerwaarde in zich. Een concreet voorbeeld hiervan is het benutten van het gaaf gebleven historische decor van de stad voor film-, televisie- en mediaproducties, bijvoorbeeld over de Tachtigjarige Oorlog. Dit versterkt niet alleen het cultureel-economische profiel van de stad, maar genereert ook weer extra werkgelegenheid. Belangrijk is om door de bril van een bezoeker (hoe zou een toerist het erfgoed fotograferen/beleven) de openbare ruimte in te richten. Door ook nog de (horeca-)ondernemers te betrekken in de *place branding* ontstaat zo extra economische spin-off.

Een ander voorbeeld is het koppelen van de voormalige suikerbietenindustrie met de

hedendaagse *plant-based* economie. Denk aan het gebruik van *plant-based* materialen in nieuw te realiseren kunstwerken, winkelpuien, informatieborden, zitbankjes en toeristische merchandise. Het (bezoek aan het) regionale erfgoed kan ook functioneren als neutrale gemene deler voor diverse ondernemers, waardoor de samenwerking en uiteindelijk de regionale innovatiekracht kan worden bevorderd.

4.10 Erfgoededucatie op een erfgoedlocatie

Door in te zetten op integrale educatie, in samenwerking met Geopark Schelde Delta, *House of History*, scholen en onze cultuurhistorische partners, kunnen elkaar versterkende effecten ontstaan in het onderwijs tussen vakken, zoals aardrijkskunde, biologie en geschiedenis – een soort heemkunde 2.0.

Door jongeren vaker uit te nodigen op diverse erfgoedlocaties wordt de binding (en daarmee hopelijk het eigenaarschap) versterkt met de lokale omgeving. Ook het bevorderen van het gebruik van materialen, technieken en vaardigheden die gebaseerd zijn op traditie valt daaronder: denk aan de circulaire methodes van weerhoutkap of traditionele methodes in de monumentenzorg (zoals rieten daken leggen). We staan hierin als gemeente niet aan de lat, maar hebben wel een belangrijke verbindende rol te vervullen om partijen uit het onderwijs, de overheid, de gemeenschap en de markt bij elkaar te brengen.

4.11 Stimuleren van jeugdinitiatieven

Door erfgoedparticipatie onder jongeren te bevorderen, kunnen we een bijdrage leveren aan het keren van de afname van vrijwilligers op lange termijn. Door initiatieven vanuit de jeugdverenigingen zelf te stimuleren en te faciliteren, kunnen we de erfgoedparticipatie onder jongeren versterken. We willen nadrukkelijk organisaties in de

CONCEPT

gemeenschap aanjagen om hiervoor met ideeën te komen. Dit kan uiteenlopen van het organiseren van historische evenementen, het gebruiken van bijzondere erfgoedlocaties zoals het Ravelijn, tot het namaken van monumenten met moderne bouwsteentjes.

Militair tentenkamp in het huidige stadspark Kijk in de Pot. Foto: Ch. van Velsen, 1900. Bron: West-Brabants Archief.

CONCEPT

CONCEPT

Erfgoedbeleid - Uitvoeringsprogramma 2026-2032

Tot en met 2032 willen we uitvoering geven aan de actiepunten en ambities die we in de voorgaande hoofdstukken hebben beschreven. In onderstaand overzicht geven we een overzichtelijke weergave van de actiepunten waarbij we beknopt weergeven: wat we willen bereiken, wat we daarvoor willen gaan doen en wanneer we het gaan doen.

Pijler 1: Erfgoed behouden en borgen

Wat willen we bereiken?	*Wat gaan we daarvoor doen?*	*Wanneer gaan we dat doen?*
In kaart brengen van de cultuurhistorische waarden	Het laten opstellen van een gebiedsdekkende cultuurhistorische waardenkaart.	Q2 2026 – Q4 2027
Actualiseren van archeologiebeleid	Het opstellen van een archeologische verwachtingen- en beleidskaart en regels m.b.t. onderzoeksverplichtingen, lokale onderzoeksagenda.	2026
Nieuwe monumenten aanwijzen	Op basis van de drie beschreven thema's inventariseren van potentiele monumenten, door onderzoek en de erfgoedscan een definitieve selectie maken en deze voordragen voor aanwijzing.	2026-2027
Monumenten afvoeren	De bestaande gemeentelijke monumenten opnieuw beoordelen a.d.h.v. de erfgoedscan. Indien nodig een selectie voordragen om objecten af te voeren van de gemeentelijke monumentenlijst.	2030-2032
Voorbereiden op het Omgevingsplan	We inventariseren en verzamelen alle data m.b.t. cultuurhistorische waarden in de gemeente en stellen concept(regels) op om de waarden te borgen in het omgevingsplan.	2028
Actualiseren subsidieregeling	In kaart brengen van verbeterpunten, opstellen van een nieuwe subsidieregeling, aanbieden ter vaststelling.	2026
Versterken adviesrol en digitale zichtbaarheid	Inzichtelijk maken van verbeterpunten, verzamelen en prioriteren van informatie, inrichten van nieuwe pagina op de gemeente website.	Q1-Q2 2026

CONCEPT

Pijler 2: Toekomstbestendig erfgoed

Wat willen we bereiken?	*Wat gaan we daarvoor doen?*	*Wanneer gaan we dat doen?*
Verduurzaming monumenten met behoud van monumentale waarden	Het vaststellen van een afwegingskader voor het verlenen van omgevingsvergunningen voor het verduurzamen van monumenten.	Q1-Q2 2026
Verduurzaming gemeentelijke monumenten stimuleren	Bij de actualisatie van de subsidieregeling voor gebouwd erfgoed passende energiebesparende maatregelen subsidiabel maken	Q1-Q3 2026
Behoud karakteristieke bebouwing door renovatie i.p.v. sloop	Onderzoeken hoe we renovatie van karakteristieke bebouwing kunnen stimuleren i.s.m. interne en externe stakeholders	Doorlopend
Cultuurhistorie als inspiratie voor klimaatadaptatie	Kansenkaart klimaatadaptatie op basis van cultuurhistorie	2028

CONCEPT

Pijler 3: Erfgoed als beleving

Wat willen we bereiken?	*Wat gaan we daarvoor doen?*	*Wanneer gaan we dat doen?*
Optimaliseren kunst in de openbare ruimte	Blijvend onderhouden van kunstwerken; het opstellen van kunstpaspoorten per kunstwerk en het opstellen van beleidskaders en afspraken m.b.t. bestaande en nieuwe kunstwerken (buitenkunstloket).	Doorlopend
Monumenten zichtbaar maken en informatie over monumenten ontsluiten	Samen met externe partners realiseren we uniforme monumentenschildjes voor Bergen op Zoom. Door die te voorzien van QR-codes kan informatie over de monumenten digitaal worden ontsloten.	2026-2027
Stimuleren behoud en herstel historische winkelpuien	I.s.m. team Binnenstad onderzoeken we de mogelijkheden waarop de gemeente het behoud en herstel van dit erfgoed kan stimuleren.	2026
Aantrekkelijke toeristische routes met eenduidige huisstijl	Samen met team VTE en externe partijen maken we een uniforme huisstijl voor de ontsluiting en begeleiding van toeristische routes.	2028 e.v.
Beter gebruikmaken van erfgoed in eigen bezit	Onderzoeken hoe we ons monumentaal vastgoed beter en op meerdere manieren kunnen inzetten en of hieraan het ontsluiten van gemeentelijke collecties (archeologie) te koppelen is.	2026 e.v.
Meer zichtbaarheid voor maquettes	I.s.m. externe partners de mogelijkheden verkennen om historische maquettes op een centrale plek te ontsluiten voor publiek.	2028 e.v.
Beleefbare Linie van de Eendracht	Het realiseren van toeristische beleefroute met twee fysieke beleefpunten i.s.m. gemeente Tholen, Steenbergen en met de Zuiderwaterlinie	Afronding 2026
Immersieve erfgoedbeleving	Het toepassen van nieuwe technieken aanjagen bij projecten/initiatieven m.b.t. erfgoedbeleving.	2026-2032

CONCEPT

Pijler 4: Erfgoed als verbindende en verhalende kracht

Wat willen we bereiken?	*Wat gaan we daarvoor doen?*	*Wanneer gaan we dat doen?*
Kennis over en waardering voor immaterieel erfgoed vergroten	Inventariseren van lokaal immaterieel erfgoed	2029
Waardering voor vrijwillige inzet voor erfgoed	Het opnieuw lanceren van de lokale erfgoedprijs.	N.t.b.
Erfgoed voor iedereen toegankelijk maken	Knelpunten inventariseren. Aanpassingen stimuleren en mogelijk maken die bijdragen aan een betere toegankelijkheid.	2026-2032
Meer zichtbaarheid voor herinnerings- en herdenkingserfgoed	Mogelijkheden onderzoeken om dit erfgoed een betere plaats te geven binnen het bestaande toeristische aanbod.	2028-2032
Behoud van de weervisserij	We ondersteunen de transitie van beroepsvisserij naar het instandhouden van de traditie door vrijwilligers.	Heden - 2032
Meer zichtbaarheid voor erfgoed van migratie	Aanjagen en faciliteren van initiatieven vanuit de diverse gemeenschap omtrent de verhalen en sporen van migratie in de gemeente.	Doorlopend
Kermiserfgoed in de kijker zetten	Mogelijkheden onderzoeken om het kermiserfgoed voor een breder publiek te ontsluiten.	N.t.b.
Erfgoed als economische kracht	Mogelijkheden verkennen om ons erfgoed in te zetten als inspiratie of bron voor economische en innovatieve ontwikkelingen	2029-2031
Meer betrokkenheid van jongeren bij erfgoed	Erfgoed gerelateerde activiteiten van jeugdverenigingen stimuleren en faciliteren.	Doorlopend

CONCEPT

Bijlage I: Wettelijke kaders

De taken, rollen en verantwoordelijkheden voor erfgoedzorg zijn belegd op de verschillende schaalniveaus, zowel internationaal als nationaal. In deze bijlage worden de meest relevante daarvan kort uiteengezet en de betekenis voor de omgang met cultureel erfgoed geduid.

Internationaal

Werelderfgoed Conventie – 1972
In 1992 is Nederland toegetreden tot de Werelderfgoed Conventie. Daardoor kan Nederland cultureel erfgoed van universele betekenis voor de geschiedenis van de mensheid voordragen voor plaatsing op de Lijst van het Werelderfgoed van UNESCO.

Verdrag van Granada – 1985
Dit verdrag uit 1985 is een aanvulling op en een uitwerking van de Europese Culturele Conventie en van de Werelderfgoed Conventie van UNESCO. Het verdrag geeft onder andere een bredere definitie van erfgoed, dat sindsdien ook categorieën omvat, zoals industrieel erfgoed, ensembles, roerend erfgoed en cultuurlandschappen. In het verdrag zijn daarnaast bepalingen opgenomen die betrekking hebben op inventarisatie, documentatie, bescherming en restauratie. Ook deed met dit verdrag de ruimtelijke ordening voor het eerst zijn intrede als instrument voor instandhouding van erfgoed. Het verdrag is door Nederland in 1994 geratificeerd.

Verdrag van Malta (Valetta) – 1992
Het doel van het Verdrag van Malta is het behoud en de bescherming van het archeologisch erfgoed, dat wordt beschouwd als bron van Europa's collectieve geheugen. De ruimtelijke ordening is daarvoor het beheersinstrument. Nederland heeft in 2007 het verdrag geratificeerd en sindsdien de landelijke wetgeving daarop aangepast.

Europees Landschapsverdrag – 2000
Het verdrag streeft naar de bescherming van het natuurlijke, rurale en urbane landschap vanwege zijn identiteitsbepalende belang. Het verdrag is in 2005 door Nederland geratificeerd.

UNESCO Verdrag inzake Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed - 2003
Het verdrag beschrijft immaterieel erfgoed als de bron van culturele diversiteit en als een garantie voor duurzame ontwikkeling. Op de internationale lijst van het UNESCO verdrag staat nu één Nederlands immaterieel erfgoed: het ambacht van molenaar.

Verdrag van Faro – 2005
Het verdrag van Faro benadrukt de sociale waarde van erfgoed voor de samenleving en het belang van participatie door de samenleving bij erfgoed. In 2024 is het verdrag door Nederland ondertekend en de ratificatie is in voorbereiding.

Nationaal

Erfgoedwet – 2016
De Erfgoedwet omvat bepalingen over alle soorten cultureel erfgoed, dus van gebouwd erfgoed tot archeologie en museale collecties. In de wet is geregeld bij wie welke verantwoordelijkheid ligt en hoe het toezicht daarop is georganiseerd. In de wet worden een aantal wettelijke taken benoemd, waarvan de verantwoordelijkheid bij de gemeenten ligt. Zo moet de gemeente een erfgoedregister bijhouden voor aangewezen cultureel erfgoed en is onder meer bepaald dat gemeenten het bevoegd gezag zijn voor de vergunningverlening, toezicht en handhaving inzake rijksmonumenten. Alleen bij herbestemming van rijksmonumenten, reconstructie of (gedeeltelijke) sloop heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) nog een

CONCEPT

formele adviestaak. Bij archeologische rijksmonumenten is een advies van de RCE bindend. Tot slot is het certificeringsstelsel in de archeologie in de Erfgoedwet geregeld, waarin is vastgelegd wie bevoegd is om opgravingen te verrichten en opgravingsrapporten te beoordelen.

Omgevingswet – 2024

Op 1 januari 2024 is de Omgevingswet in werking getreden. Daarin zijn alle oude wetten samengevoegd die betrekking hebben op de fysieke leefomgeving. Ook de bepalingen uit de Erfgoedwet die betrekking hebben op de fysieke leefomgeving zijn overgegaan in de Omgevingswet. De Omgevingswet beschermt de fysieke leefomgeving en omvat de veiligheid en de gezondheid van burgers en de kwaliteit van de omgeving waarin zij wonen, werken en recreëren. Een verplichting in de wet is de onderwerpen die daarmee samenhangen in een integrale omgevingsvisie op te nemen. Hierbij valt te denken aan luchtkwaliteit, milieu, bouwen, wonen en ook erfgoed. Voor specifieke onderwerpen kan een aparte uitwerking van de omgevingsvisie worden opgesteld in de vorm van een programma. De regels die concreet vorm moeten geven aan de omgevingsvisie en eventuele programma's worden opgenomen in het omgevingsplan. Het omgevingsplan bevat alle regels voor de fysieke leefomgeving van het gemeentelijk grondgebied. Uiterlijk in 2032 moeten alle gemeenten een nieuw omgevingsplan hebben vastgesteld. Met betrekking tot erfgoed zijn gemeenten volgens de wet minimaal verplicht om al het beschermd erfgoed op te nemen in het omgevingsplan. Daarnaast biedt de omgevingswet de mogelijkheid om ook de omgeving van (beschermd) erfgoed een plaats te geven. De wet gaat uit van een meer gebiedsgerichte benadering dan een benadering op objectniveau. Voor beschermde monumenten betekent het dat de omgeving geen negatieve invloed mag hebben op de monumentale waarden van het erfgoed. Dit versterkt de rol van erfgoed en cultuurhistorie als inspiratie voor ruimtelijke ontwikkelingen.

CONCEPT